

Ofelya Murad İsmayılova
AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA GÖRKƏMLİ DÖVLƏT XADİMİ VƏ QÜDRƏTLİ
ŞƏXSİYYƏT HEYDƏR ƏLİYEV OBRAZI

Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyev dünya şöhrətli görkəmli dövlət xadimidir. O, müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi və böyük qurucusudur. Siyasi-ideoloji baxışları, qətiyyəti və cəsarəti, müdrikliyi və uzaqgörənliyi ilə bu şəxsiyyət bir çox siyasi liderlərdən fərqlənirdi.

Akademik Bəkir Nəbiyevin qeyd etdiyi kimi “Bu şəxsiyyətin ədəbiyyata, sənətə, mədəniyyətə sonsuz məhəbbəti var idi. O, həmçinin klassik və çağdaş ədəbi-nəzəri irsimizə də böyük qiymət verirdi”(1, s.12).

1997-ci ildə Azərbaycan Yazıçılarının X Qurultayındakı nitqində Heydər Əliyev etiraf etmişdi ki, “Şəxsən mən ədəbiyyatı çox sevən adamam və gənc yaşlarımdan, hətta uşaqlıqdan, məktəbdə ilk ədəbiyyat nümunələrini oxuyandan ədəbiyyatı sevmişəm. Mənim formalaşmağında ədəbiyyatın böyük rolu olmuşdur. Mən orta məktəbdə oxuyarkən Azərbaycan şairlərinin, yazıçılarının bütün əsərlərini sevə-sevə oxumuşdum...” (2)

Müşahidələr göstərir ki, böyük siyasi xadim Heydər Əliyev dram əsərlərini, şeirləri, incəsənəti də çox qiymətləndirirdi. O, dram əsərləri içərisində Cəlil Məmmədquluzadənin “Ölülər” komediyasına, Xalq şairi Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeirinə, Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” əsərinə, milli mətbuatdan “Molla Nəsrəddin” jurnalına, dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyovun “Koroğlu” operasına, Hüseyn Cavidin “İblis” əsərinə xüsusi önəm verdiyini və bu ədəbi nümunələri xüsusilə fərqləndirdiyini dəfələrlə nəzərə çatdırmışdı.

Görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimləri Qara Qarayevin, Rəsul Rzanın, Tahir Salahovun, Mirzə İbrahimovun, Rəşid Behbudovun, Süleyman Rəhimovun dövrün ən yüksək mükafatı olan Sosialist Əməyi Qəhrəmanı fəxri adlarına layiq görülmələri görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətinin birinci mərhələsinin ən mühüm hadisələri idi. 1972-ci ildə böyük dövlət xadimi və görkəmli yazıçı Nəriman Nərimanovun anadan olmasının 100 illik yubileyinin keçirilməsi və Bakı şəhərində ona heykəl ucaldılması dövrün tarixi hadisəsinə çevrilmişdi.

Heydər Əliyev ana dilimizin inkişafı məsələlərinə, onun dövlət dilinə çevrilməsi uğrunda mübarizə aparmışdı. 1978-ci ildə Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi ölkənin Konstitusiyasına ayrıca maddə kimi daxil edilməsinə nail olundu. Xalq şairləri Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza, Məmməd Araz, Anar, Sabir Rüstəmxanlı və başqaları dövlət səviyyəsində aparılan bu mübarizədən daha da ruhlanmış, gözəl əsərlər yaratmağa nail olmuşdular.

Bu baxımdan görkəmli yazıçı Cəlil Məmmədquluzadənin 125 illik yubileyində Heydər Əliyevin yazıçı haqqında söylənilən nitqində ana dili məsələlərinə göstərilən diqqət bir daha vurğulanmışdı. O demişdi: “Cəlil Məmmədquluzadənin fəaliyyətində ən dəyərli cəhətlərdən biri də Azərbaycan xalqının dilinin inkişafı üçün göstərdiyi xidmətlərdir. Onun daima işlətdiyi “Vətən.., Millət.., Dil...” sözləri xalqımızın, millətimizin fikirlərini, arzularını ifadə edir” (3, s.243).

Qüdrətli şəxsiyyət Heydər Əliyev ədəbiyyat sahəsində də azərbaycançılıq siyasətinə xüsusi önəm verirdi. Böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin 600 illik, Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileylərinin keçirilməsi dediklərimizin bariz nümunəsidir. Heydər Əliyevin xatırlamasından aydın olur ki, Nəsiminin heykəlinin Bakı şəhərində ucaldılması, adının əbədiləşdirilməsi böyük söz ustasının Azərbaycan şairi olduğunu diqqət mərkəzinə çəkmək idi. Bu hadisə dünyada böyük əks-səda doğurdu və Azərbaycanı tanıtdı.

Böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi də bu sənətkarın milliyətçə azərbaycanlı olduğu məqsədini təsdiqləyirdi. “Dahi Füzulinin 500 illik yubileyinin keçirilməsi böyük mütəfəkkir şairin Azərbaycan xalqı qarşısında, bütün türk xalqları, dünya mədəniyyəti qarşısındakı xidmətlərinə verilən qiymətdir. Həm də mədəniyyətimizi, tariximizi təsdiqləyən hadisədir” (3, s.185).

Dünya şöhrətli böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 840 illik yubileyinin qeyd olunması da Heydər Əliyevin bu qüdrətli sənətkarı həm Azərbaycanda, həm də Azərbaycan şairi kimi dünyada tanıtmak vəzifəsini daşıyırdı. Qeyd olunan yubiley tədbirlərində dövlət xadimi Heydər Əliyev öz parlaq nitqləri ilə hər bir azərbaycanlıda dərin vətənpərvərlik duyğularının və milli iftixar hissinin qüvvətləndirilməsinə çalışırdı. Ulu öndər demişdi: “Nizami Gəncəvinin 840 illik yubileyini keçirdikdə, bizə çox yerdə irad tuturdular ki, 840 il yuvarlaq tarix deyildir. Ancaq biz sübut etdik ki, Nizami Gəncəvi elə bir şəxsiyyətdir ki, tarixdə, dünya mədəniyyətində elə iz qoyub getmişdir ki, onun yubileyi hər il keçirilə bilər” (3, s.184).

Ulu öndər həmişə bu fikirdə olmuşdur ki, “bizim ədəbiyyatımızın xalqımıza etdiyi ən böyük xidmət ondan ibarətdir ki, şairlərimiz və yazıçılarımız öz əsərləri ilə Azərbaycanda, xalqımızda, millətimizdə daim milli hissləri oyatmağa çalışmışlar. Milli özünüdərk, milli oyanış bu dirçəliş prosesi xalqımıza birinci növbədə ədəbiyyatdan keçibdir” (3, s.192).

Ümummilli liderimiz deyirdi ki, ədəbiyyatı o qədər sevirəm ki, ədəbiyyatla, şeirlə, poeziya ilə, bizim şairlər ilə görüşmək mənim üçün həmişə çox xoşdur. Zəlimxan Yaqub onunla görüşdə belə bir şeir səsləndirmişdi:

14 iyul – on dörd illik rəhbərliyin özül daşı,
O tarixdən işıqlandı gözlərimiz,
O tarixdən qanadlandı sözlərimiz.
O tarixdən dil duruldu, təmizləndi,
O tarixdən ana dilim anam kimi əzizləndi (4, s.35).

Xalq şairi Xəlil Rzanın da Heydər Əliyevə həsr etdiyi şeir gözəl səslənir:

Əyləşib öz təxtində millətinin şahı tək.
Kim ona inanmasa, ar olsun, o, öləcək,
Kim ona inanarsa, onunla yüksələcək.
Apar Azərbaycanı qürubdan sübhə doğru,
Ey Atatürk nəfəsli Heydər Əlirza oğlu!

Ulu öndərimizə yazılan yüzlərlə şeirin əksəriyyətində ona Heydər baba, el atası deyilir. Lakin Xalq şairi Mirvarid Dilbazinin Ulu öndərə həsr etdiyi şeirlərdə onu “oğul” adlandırır, ona ana xeyir-duası verir:

Xalqının misilsiz qayğılarını,
Öz çiyini üstündə götürən oğul,
Var olsun bu oğul qeyrətin sənini!
Tarix nə üz götürür, nə rüsvət alır...
Tarixdə tarixi həqiqət qalır.
Adın həqiqətlə birgə ucalır,
Xalqına xidmətdir şöhrətin sənini! (5, s.56)

Eləcə də Söhrab Tahirin yaradıcılıq bioqrafiyasında Heydər Əliyevin obrazı işıqlı və əzəmətlidir. Şairin dövlət başçımıza ünvanladığı şeirdə əzmkar ruhun ifadəsi əksini tapıb:

Mən rəhbərdən çox yaxşılıq görmüşəm
Verdiyindən hamıya pay vermişəm.
Qal baxtımın sarayında yaxşılıq
O tayımda, bu tayımda yaxşılıq.
Qızıl taxıl dənəsidir yaxşılıq
Kimə versən, dönəsidir yaxşılıq (6).

Heydər Əliyevin irəli sürdüyü nəzəri-ideoloji prinsiplərin şairlərin yaradıcılığına bilavasitə təsiri olmuşdur. Onlarla görüşlərdə Ulu öndərin səsləndirdiyi hər hansı fikirlər şairlər üçün enerji və güc mənbəyinə çevrilmişdi. Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk, Məmməd Araz poeziyasının oynaq ritmi, həyəcan və çağırışa köklənən üslubu Heydər Əliyev siyasətinin cəsarət ruhu ilə qidalanırdı. Akademik İsa Həbibbəylinin fikrincə “Görkəmli dövlət xadimi azərbaycançılıq istiqamətində dövlət səviyyəsində həyata keçirdiyi genişmiqyaslı tədbirlər ölkədə milli-mənəvi özünüdərkə xidmət edən ədəbiyyata geniş meydan açmışdır. Azərbaycanda milli istiqlal ədəbiyyatının yeni mərhələsi yaranmışdır” (7, s.34).

Bəxtiyar Vahabzadənin “Ay Allah” şeirində oxuyuruq:

Niyə çağırıram mən səni tez-tez
Sən ki, içimdəsən hər zaman, Allah!
Ağıldan xəbərsiz, başdan xəbərsiz
Yuxumda danışan ağılımsan, Allah! (8)

Xəlil Rzanın “Afrikanın səsi” şeirində estetik ovqatın çaları artıq dəyişmişdi. Bu poeziyadan ətrafa kükrəyən, püskürən odlu nəfəsin enerjisi yayılırdı:

Azadlığı istəmirəm zərrə-zərrə, qram-qram!
Qolumdakı zəncirləri qıram gərək! Qıram! Qıram!
Azadlığı istəmirəm bir həb kimi, dərman kimi,
İstəmirəm Səma kimi, Günəş kimi, Cahan kimi! (9)

Xalq şairi Zəlimxan Yaqubun “Ədəbiyyat dastanı”nda Heydər Əliyevin həməən dönəmdə sovet imperiyasının daxilində apardığı mübarizə poetik əksini tapıb:

İlahi! Gör bu yerdə o kimlərlə döyüşüb,
Çox əliqanlılarla, hakimlərlə döyüşüb.
Cavidi sərt Sibirin şaxtasında çürüdən,
Böyük Əhməd Cavadı gilə-gilə əridən
Müşfiqi bir gecədə al qanına bələyən...
Zalim, qan ocağının dağıtdı yuvasını,
Təmizlədi ruhunu, dəyişdi havasını (10, s.9).

Böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin məqbərəsinin tikilməsi onun adıyla bağlıdır ki, bu da siyasi lider üçün asan deyildi. Bu barədə geniş məlumatı Musa Qasımlının “Heydər Əliyev – istiqlala gedən yol” kitabında oxuyuruq: “Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra MK-nın Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin müdirinə Məhəmməd Füzuliyə İraqın Kərbəla şəhərində məqbərə tikilməsi haqda tapşırıq vermişdi. Müdir məsələni araşdırıb, cavab vermişdi ki, İraq hökuməti ölkənin əlverişsiz daxili

vəziyyəti ucbatından bu məsələyə razılıq vermir. Sonra məsələnin həllinə Xarici İşlər Nazirliyi və Elmlər Akademiyası cəlb edilmişdi. Məsələ SSRİ Xarici İşlər Nazirliyi qarşısında qaldırılmışdı. Onlar da Sovet İttifaqının Bağdaddakı səfirinə istinadən məqbərənin bərpası məsələsindən əl çəkməyi tövsiyə etmişdilər. Lakin Ulu öndərin tapşırığına əsasən AMEA-nın o vaxtkı Prezidenti İraqın Bakıdakı baş konsulu ilə görüşərək Azərbaycan ictimaiyyəti və alimləri adından İraq hökuməti qarşısında məsələnin müsbət həll olunmasını xahiş etmişdi. Cavab notasında İraq hökuməti məsələnin uğurla həll olunmasına razılıq vermişdi”(11, s.95).

Ümummilli liderimiz başladığı, həyata keçirilməsinə qərar verdiyi işləri sona çatdırmağı bacarırdı. Bunun üçün bütün səyi ilə adikeçən instansiyaları səfərbər edir, müsbət cavab almayana qədər sakit olmurdu.

Onun belə əvəzsiz xidmətlərindən biri də 1982-ci ildə Hüseyn Cavidlə bağlı fikirlərinin həyata keçirilməsi idi. 40 il əvvəl dünyasını dəyişmiş bir insanın məzarının qütbədən Vətənə köçürülməsi mümkündürmü? Bu siyasi qiyam kimi qəbul olunurdu və bu hadisəni Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin şah əsəri kimi saymaq olardı. Xalq şairi Fikrət Qoca yazırdı:

Cavid, səni namərd yıxdı, görüm insafa gəlsin,

Qırx il gəlirdin, gəl a Cavid, səfa gəldin.

– şeirə söhbət 1937-ci ilin repressiya dalğasının faciəvi qəhrəmanından gedir.

1982-ci ildə Cavidin qayıdışı ilə milli mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın milli epoxası başlayır. Heydər Əliyevin ortaya qoyduğu bu məsələlər poeziyada öz əksini tapır. Bəxtiyar Vahabzadənin şeirində bu fikirlər belə səslənir:

Yanar sinəsiylə buz qıranların,

Haqq səsi, dağ səsi tutub dünyanı.

Səni torpağına qaytaranların

Ömrü uzun olsun, torpağın sanı(7, s.34).

Ulu öndərimizin 1993-cü ildə Azərbaycana qayıdışı dövrü Naxçıvanda Hüseyn Cavidin əzəmətli məqbərəsi hazırlanır. Məqbərədə Cavidlər ailəsi – Cavidin, Müşkünaz xanımın və oğlu Ərtoğrulun məzarları yan-yanı uyuyur. Bu hadisələr, ümumiyyətlə, milli ədəbiyyatımızın şərəfli tarixidir.

Zəlimxan Yaqub məqbərənin açılış mərasimində “bu türbən mübarək olsun, bu qeyrətə eşq olsun”, – deyərək Ulu öndərin gördüyü bu çətin işi poeziyada belə səsləndirib:

Ulu qüdrət olan yerdə yeri yoxdur dərd-azarın,

İşığına yığışmışıq bir türbədə üç məzarın.

Sən Allahın dostusanmış, son səfərin, son güzərin,

Vətən adlı Məkkə oldu, hac oldu, Cavid Əfəndi.

Ləyaqətin bu millətə tac oldu, Cavid Əfəndi!(4, s.28)

Fikrimizi yekunlaşdıraraq cürətlə demək olar ki, Heydər Əliyev milli ədəbiyyatımızın şərəfli tarixidir. O, tarixin böyük şəxsiyyətidir. Ulu öndərimiz tarixi Azərbaycanımızın, əbədi istiqlalımızın yol yoldaşı, müasir zamanımızın Ali Vətəndaşıdır.

Azadlıq Allahı tək əyləşib öz yerində,

Yerin, göyün nuru var peyğəmbər gözlərində.

Sadəliyi nur saçır, əzəməti dərinə

Gedir, polad çiyində Kəpəz, Qoşqar boyda yük.

Ey Atatürk nəfəsli Heydər Əlirza oğlu!

Ədəbiyyat siyahısı

1. Nəbiyev Bəkir. Heydər Əliyev. Prezident haqqında etüdlər. Bakı: “Elm”, 1998.
2. Azərbaycan Yazıçılarının X Qurultayındakı nitqi. “Azərbaycan” qəzeti, 5 iyun 1997.
3. Heydər Əliyev. Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı. Bakı: “Ozan”, 1999.
4. Zəlimxan Yaqub. “Ədəbiyyət dastanı”. Seçilmiş əsərləri. XI cild. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2013.
5. Mirvarid Dilbazi. Oğul qeyrəti. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004.
6. “Yeni Azərbaycan” qəzeti, 2000-ci il, 26 yanvar.
7. İsa Həbibbəyli. Milli istiqlal şairi Bəxtiyar Vahabzadə haqqında söz. Bakı: Çapaşoğlu, 2016.
8. Repressiya: gizlini və gerçəkləri ilə. “Ədəbiyyat qəzeti”, 1969, 20 sentyabr.
9. “Ədəbiyyat qəzeti”, 1992, 25 yanvar.
10. Zəlimxan Yaqub. “Ədəbiyyət dastanı”. I kitab. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2013.
11. Musa Qasımlı. Heydər Əliyev – İstiqlal gedən yol. Bakı: BDU nəşriyyatı, 2006.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycan dövlətinin banisi, siyasi xadim, ümummilli lider

Key words: Heydar Aliyev, founder of Azerbaijan State, political personality, national leader

Ключевые слова: Гейдар Алиев, основоположник Азербайджанского государства, политический деятель, общенациональный лидер

Summary

The image of an outstanding statesman and powerful personality Heydar Aliyev in Azerbaijani literature

The twentieth century is imprinted as the era of independent statehood and Heydar Aliyev's epoch in the historical memory of the Azerbaijani people.

The personality of this outstanding statesman is very rich. He was a broad-minded person with a rich worldview. Heydar Aliyev made titanic efforts in the construction and development of the statehood of modern Azerbaijan. Studying the rich heritage of the great leader, especially at the modern historical stage, assume an extremely great importance. The national leader outlined a course that ensured activities of Azerbaijan as an independent and sovereign state.

The great leader thought about the fate of Azerbaijan as a state, at the same time cared about the fate of the future generation, so that they would live in a free country.

Резюме

В азербайджанской литературе образ выдающегося государственного деятеля и могучей личности Гейдара Алиева

XX век запечатлелся в исторической памяти азербайджанского народа как эпоха независимой государственности и Гейдара Алиева.

Личность этого выдающегося государственного деятеля очень богата. Он был широко мыслящий человек с богатым мировоззрением. Гейдара Алиев прилагал титанические условия в деле строительства и развития государственности современного Азербайджана.

Изучение богатого наследия великого лидера, особенно на современном историческом этапе, имеет чрезвычайно большое значение. Общенациональный лидер наметил курс, обеспечивающий деятельность Азербайджана как независимого и суверенного государства.

Великий лидер, думая о судьбе Азербайджана как государства, в то же время заботился о судьбе будущего поколения, чтобы они жили в свободной стране.

Dos. T.Əliyev